

Nekrolog

Miroslav Grepl si získal autoritu jako náš přední badatel v oblasti gramatiky češtiny a slovanských jazyků, zejména pak na poli jejich syntaktické stavby. V jeho vědeckém díle se ústrojně spojuje vysoká odborná erudice, opřená o svrchovanou znalost češtiny na jedné straně a soustavné promyšlení obecných teoreticko-metodologických východisek lingvistického popisu na straně druhé, a v neposlední řadě dnes často vzácná schopnost srozumitelně formulovat svá stanoviska.

M. Grepl se narodil 14. dubna 1929 v Hrochově na Dražanské vrchovině. Po maturitě ho zájem o slavistiku přivedl na filozofickou fakultu UJEP v Brně, kde v l. 1949 až 1953 studoval češtinu a ruštinu. Po absolvování fakulty se dále lingvisticky vzdělával jako jeden z prvních interních aspirantů na tehdejší katedře slavistiky. Kandidátskou disertací obhájil v r. 1959 a jako odborný asistent, pověřený výukou skladby češtiny, připravoval práci habilitační. V roce 1966 se habilitoval a byl jmenován docentem českého jazyka. Profesorem českého jazyka se pak stal v roce 1990.

Vědecký profil M. Grepla vyrůstal v prostředí dvou významných a vědecky i lidsky protichůdných osobností brněnské bohemistiky, Fr. Trávníčka a J. Bauera. S Trávníčkem spojoval Grepla cit pro vnímání jazykových jevů, znalost češtiny ve všech jejích aspektech a snaha o popis všech vyjadřovacích prostředků, i těch, které do té doby stály mimo zájem jazykovědců; Trávníčkův intuitivní a subjektivní přístup, neopírající se o koncizní teorii, Grepl nahradil systémově funkčním nazíráním, které se naučil u pražských funkčních strukturalistů a které pak rozhodujícím způsobem formovalo jeho teoretický přístup k jazyku. S předčasně zesnulým J. Bauerem pojila M. Grepla nejen společná badatelská orientace a blízká stanoviska metodologická, která je přivedla k napsání vynikající vysokoškolské učebnice *Skladba spisovné češtiny* (od r. 1964 do 1980 v mnoha vydáních), ale i úcta k jazykovým datům, oba autory pak vedoucí k moderní češtině se znalostí jejího vývoje v slovanském kontextu.

Do povědomí odborné lingvistické veřejnosti vstoupil M. Grepl sérií článků věnovaných výzkumu obrozenské češtiny. Vycházejí z rozboru jazyka J. K. Tyla v nich nejen suverénně vyložil vývojové procesy v syntaktické stavbě, ale odhalil a popsal také příčiny těchto procesů, a to jak vnítrýsystémové, tak vnější, zvl. vliv ruštiny a polštiny. Synteticky M. Grepl shrnul výsledky svého badatelského zájmu o obrozenskou češtinu do kandidátské disertace *Vývoj mluvnické stavby v jazyce Tylovy prózy* (1959), která se stala jedním ze základních pramenů poznání jazyka 1. pol. 19. století. Poznání stylové diferenciaci jazyka národního obrození a podmínek hovorového jazyka přivedlo M. Grepla až k výzkumu mluveného jazyka současného. Zaujaly ho zejména časté nepravidelnosti a odchylky v mluvnické stavbě mluvených projevů. Vyložil je, vybaven už teoretickým myšlením funkčních strukturalistů, na principu aktualizace a publikoval v habilitačním spisu *Emocionálně motivované aktualizace v syntaktické struktuře výpovědi* (1967).

Koncem 60. let se Greplův badatelský zájem obrací k syntaxi věty. Do české a slovanské jazykovědy se navždy zapsal jako autor dvou teorií: modality věty, k jejímuž výzkumu vedla od emocionality přirozená cesta (např. vlivná studie *K podstatě modálnosti* (1973)), a pasiva. Právě v analýze pasiva se dopracoval k jeho funkčně strukturalistickému výkladu a formulaci originální dodnes uznávané koncepce deagentizace. To mu umožnilo vyložit z jednotného hlediska různé prostředky odsouvání agentu z pozice gramatického podmětu v slovanských jazycích a stanovit distributivní podmínky jejich užívání (*Deagentnost a pasívum v slovanských jazycích* (1973)). Tímto vědeckým činem posunul dál klasickou práci B. Havránka *Genera verbi v slovanských jazycích*.

Funkčně strukturalistický přístup, jehož základním teoretickým krédem byl postup od významu k formě, pak v první polovině 70. let spojil M. Grepl s F. Danešem, J. Kořenským, Z. Hlavsou a M. Komárkem a vedl k jejich společné formulaci programové stati *Teoretické základy synchronní mluvnice češtiny* (1975). Greplův podíl je zcela zásadní v koncepci výpovědi jako konkrétního produktu mluvního aktu a v jeho rámci zvl. teorie komunikativních (později ilokučních) funkcí. Jeho koncepce, v mnohém navazující na práce Searlovy a Wunderlichovy, se řadí k tomu nejlepšímu, co na poli funkčně orientovaného výzkumu ilokuční složky mluvních aktů v té době vzniklo.

Vedle pragmatické dimenze jazyka se však M. Grepl stále vracel k svým lingvistickým láskám. Další promyšlení konstruktů deagentizace ho vedlo ke generalizacím formulovaným v monografii *Gramatické prostředky hierarchizace sémantické struktury věty* (1983, spoluautor P. Karlík), čímž se významně přihlásil do mezinárodního kontextu reprezentovaného typology kolem Cholodoviče, Chakovského a Nedjalkova.

Výsledky bádání z tohoto období uplatnil M. Grepl zejména jako spoluautor a redaktor „akademické“ *Mluvnice češtiny 3. Skladba* (1987) a ve zcela novém zpracování vysokoškolské učebnice *Skladba spisovné češtiny* (1986, 1989, spoluautor P. Karlík).

Další období vědecké práce M. Grepla nejvýstižněji charakterizuje název 12 vědeckopopularizačních studií uveřejňovaných v letech 1991 a 1992 v *Universitas: revue Masarykovy univerzity v Brně* pod názvem *Co děláme, když mluvíme*, od 4. studie s vysvětlujícím podtitulem *Několik úvah o pragmatických aspektech řečové komunikace*. Důkladné promyšlení fungování jazyka jako formy lidského jednání z hlediska funkce i jazykové formy Grepla přivedlo ke zcela nové analýze výpovědi, přímé i nepřímé indikace jejích ilokučních funkcí, jejich důmyslnému propojení s postoji mluvního a teoreticky konciznímu popisu komplexů jejích jazykových prostředků. Syntaktický popis tak v jeho pojetí propojuje morfologii, syntax, slovtvorbu, lexikon i větnou fonologii způsobem v mezinárodní jazykovědě unikátním. Průkopnický je i výklad modifikací výpovědi v závislosti na komunikační situaci, čímž se podařilo integrovat do strukturní syntaxe řadu struktur, jichž se syntaktikové „báli“, protože teorie je neuměla reflektovat. M. Grepl ovšem i v této fázi svého vědeckého života zůstal věrný funkčnímu pohledu na češtinu a na jeho základě vybudovaná teorie je dosud v bohemistice vzorem excelentního lingvistického myšlení; publikoval ji v partiích o výpovědi v práci *Skladba češtiny* (1998, spoluautor P. Karlík). Jako uznávaná vědecká autorita se významně podílel i na kolektivních pracích vznikajících na Ústavu českého jazyka FF MU, logicky jako autor partií o výpovědi. Jsou to *Příruční mluvnice češtiny* (od 1995 v několika vydáních), *Encyklopedický slovník češtiny* (2002) a *Nový encyklopedický slovník češtiny* (2016).

M. Grepl se díky své vědecké práci stal synonymem originálního lingvistického přístupu k pragmatice v interpretaci funkčního strukturalismu. Proto není náhodou, že byl vyzván editory řady *Studie osobností brněnské lingvistiky*, aby v ní publikoval studie s tématy, kterým se během své badatelské činnosti věnoval: obrozená čeština, ilokuční akty, emoce a řeč, gramatika a sémantika. Výbor vyšel pod názvem M. Grepl: *Jak dál v syntaxi* (2011) a v poslední nové studii autor představuje svou vizi budoucího přístupu k jazyku. Zůstal strukturalistou a věří, že funkční strukturalismus bude s to analyzovat i nově se v jazykovědě objevující fenomény. Výbor obsahuje i Greplovu bibliografii k datu 30. 6. 2011.

M. Grepl se díky své vědecké práci stal zdrojem inspirace pro české a slovenské lingvisty, ale i slavisty z jiných zemí. V Brně dlouho formoval myšlení uznávané syntaktické školy, která sdružovala klasické filology (A. Bartoněk), germanisty (Z. Masařík), rusisty (R. Mrázek a S. Žaža), slavisty (R. Večerka) a další a vychovala řadu žáků, jedním z nichž má čest být autor tohoto textu. Jako pocta svému kolegovi a učiteli pak vznikl festschrift k 90. narozeninám M.

Grepla *Svět podle Grepla* (2019), do něhož přispělo 20 jazykovědců našich i zahraničních, reprezentujících různé generace, ale sdílejících Greplovo vědecké krédo. Festschrift obsahuje Greplovu bibliografii z let 2011–2016. Mezinárodní rozměr Greplové vědecké práce dobře dokumentuje fakt, že v roce 2004 se na univerzitě v Řezně uskutečnila významná mezinárodní konference, která se deklarovala jako rozvíjení odkazu Greplem organizovaných brněnských konferencí o modalitě; organizátoři konference B. Hansen a P. Karlík vydali sborník *Modality in Slavonic Languages, New Perspectives* (2005), v němž dodnes lingvisté nacházejí inspiraci teoretickou i materiálovou. V české jazykovědě rozvíjí do současnosti Greplovu teorii ilokučných aktů M. Hirschová, ukazující, že tato teorie je robustní a má i v konkurenci s novějšími směry a přístupy velkou poznávací sílu.

Nemalé zásluhy o rozvoj naší bohemistiky bude M. Grepl mít navždy i jako organizátor vědecké práce a vědeckého života vůbec. Po mnoho let úspěšně vykonával funkci vědeckého sekretáře *Mezinárodní komise pro studium gramatické stavby slovanských jazyků při Mezinárodním komitétu slavistů*. Stál u zrodu brněnských syntaktických symposií a po smrti J. Bauera formoval jako předseda přípravného výboru v l. 1971 a 1976 jejich koncepci i obsahové zaměření, jako redaktor sborníků *Otázky slovanské syntaxe* se zasloužil o to, že s výsledky těchto symposií byla pravidelně seznamována naše i mezinárodní slavistická veřejnost.

Čest jeho památce!

Petr Karlík